

Zarys relacji państwo – Kościół. Jurysdykcjonalizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Krzysztof Rogala, *Kształtowanie się relacji między państwem a Kościołem. Aspekt historyczno-prawny*, „Teologia i Człowiek” 2018, nr 41(1), s. 76.
- Źródło: *Encyklopedia PWN: gallikanizm*, dostępny w internecie: encyklopedia.pwn.pl [dostęp 5.04.2021 r.].

- Źródło: Zygmunt Zieliński, *Cuius regio eius religio – principium regnendi*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1994 r., nr 1/2, dostępny w internecie: bazhum.muzhp.pl [dostęp 2.03.2021 r.].
- Źródło: Maria Gołda-Sobczak, *Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi*, dostępny w internecie: cejsh.icm.edu.pl [dostęp 2.03.2021 r.].

Materiał jest częścią serii „**Inne spojrzenie**”.

Stulecia XIV i XV przyniosły znaczne zmiany w Europie. Nowe idee filozoficzne, społeczne i polityczne dały podstawę do likwidacji uniwersalnej społeczności chrześcijańskiej. Do tego procesu przyczyniły się: kryzys autorytetu papieskiego, schizma zachodnia, a zwłaszcza reformacja. Do głosu doszła idea suwerennych państw narodowych, które pogrzebały resztki nadziei na odrodzenie *Sacrum Imperium Romanum*. Władcy poszczególnych państw dążyli do przejęcia kontroli nad znajdującymi się na ich terenie instytucjami religijnymi. W rezultacie kształtuje się nowa postać relacji państwo – Kościół, zwana **jurysdykcjonalizmem**. Wyróżnia się zwykle dwie jego odmiany: protestancki i katolicki.

Twoje cele

- Przedstawisz istotę jurysdykcjonalizmu.
- Wyjaśnisz historyczne uwarunkowania jurysdykcjonalizmu.

- Scharakteryzujesz protestancką i katolicką odmianę jurysdykcjonalizmu.

Dla zainteresowanych

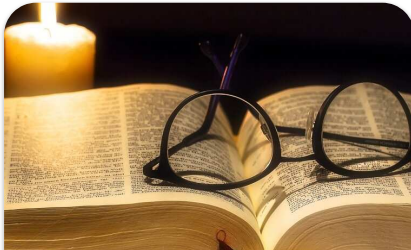
Zarys relacji państwo – Kościół. Wprowadzenie

Zarys relacji państwo – Kościół. Rywalizacja między władzą świecką a kościelną

Modele relacji państwo – kościoły i związki wyznaniowe

Kościół katolicki w Polsce. Konkordat

Przeczytaj

Odmiana protestancka

Marcin Luter (1483–1546) – niemiecki reformator religijny, teolog i inicjator reformacji, mnich augustiański, doktor teologii, współtwórca luteranizmu

Źródło: Lucas Cranach Starszy, domena publiczna.

Ideologiczną podstawą tego ruchu było wystąpienie Marcina Lutra (1517 r.), który zakwestionował ideę wyższości władzy papieskiej nad świecką, odrzucił autorytet [hierarchii kościelnej](#), wskazując, że każdy człowiek może w równym stopniu interpretować Pismo Święte. Założył wspólnotę wiernych o charakterze duchowym, której członkiem stać się można przez wiarę. Odróżnił ją wyraźnie od porządku państwowego, który był widziany jako społeczność doczesna. Jednak likwidując hierarchiczną zależność od Rzymu, wspólnoty (kościół) protestanckie popadły w uzależnienie od instytucji państwa. Sytuacja taka miała miejsce m.in. w Anglii, Szkocji, Danii, Norwegii,

Szwecji oraz w północnych państwach niemieckich.

Jednym ze skutków wojen religijnych było powstanie państwa narodowego. W dziedzinie religijnej ważna była teza [pokoju augsburskiego](#) (1555 r.), wedle której monarcha [mógł wybrać dla swego kraju wyznanie](#) (*cuius regio eius religio* – z łac.: czyj rząd, tego religia). Władca uzyskał kompetencje także w dziedzinie duchowej (suwerenność duchową). Doszło do utożsamiania interesów państwowych z religijnymi, w wyniku czego religia stała się jednym z ważnych instrumentów polityki. W wielu krajach władca uzyskał także możliwość modyfikacji dogmatycznej treści wierzeń religijnych.

Odmiana katolicka

W państwach, w których katolicyzm się utrzymał, rządzący, zachowując łączność z papieżem, zaczęli na wzór władców protestanckich rościć sobie prawo do władzy nad Kościołem znajdującym się na ich terenie. Pojawiło się wówczas rozróżnienie na Kościół katolicki uniwersalny i Kościół narodowy. Pierwszy był uznawany za instytucję wyższego rzędu, drugi zaś musiał uznać autorytet i pewne [prerogatywy](#) władcy. Otaczany przez władcę opieką, obsypywany przywilejami, był jednocześnie poddawany procesowi uzależnienia.

Uprawnienia władcy

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wynikały z tego praktyczne konsekwencje, jak choćby konieczność aprobaty przez monarchę kościelnych aktów legislacyjnych przed wprowadzeniem ich w życie. Miało to zapobiegać zmianom w Kościele, które z punktu widzenia monarchy nie były pożądane. W sprawach majątkowych władcy rościli sobie prawo do nakładania podatków na dobra kościelne, ograniczania nabywania dóbr przez Kościół i limitowania transferu kapitałów na rzecz papieża. Często też np. prawo do obrony czystości wiary katolickiej było wygodnym instrumentem walki z politycznymi przeciwnikami.

Teoria pośredniej władzy Kościoła

Robert Bellarmin (1542–1621) – włoski jezuita, kardynał, inkwizytor, święty Kościoła katolickiego i doktor Kościoła

Źródło: anonymous, Italian School, domena publiczna.

Zauważalna skłonność władców państw nowożytnych do rozciągania swej władzy na instytucję kościelną spowodowała reakcję zmierzającą do przywrócenia koncepcji dualistycznej. Inne warunki polityczne i społeczne, skutki [reformacji](#), a także efekty odkryć geograficznych doprowadziły do modyfikacji tej idei. Ta średniowieczna koncepcja dotyczyła relacji zarówno władcy świeckiego, jak i świętego wobec ludów chrześcijańskich. W ówczesnej rzeczywistości pojawiła się konieczność odniesienia się do ludów pogańskich na kontynencie amerykańskim. Za właściwego twórcę tej nowej teorii uważa się św. Roberta Bellarmina.

Uznawał on zasadniczą równość władzy kościelnej i państwowej. Kościół był w jego rozumieniu reprezentantem Boga, nauczycielem prawd objawionych. Stąd też wpływała owa pośredniość jego panowania. Z drugiej strony w postulacie ustanowienia norm określających wzajemne relacje Kościoła i państwa jako suwerennych władz nie wykluczano w pewnych przypadkach przewagi władzy kościelnej. Dotyczyło to tzw. spraw mieszanych, czyli zawierających się w obu przestrzeniach, np. małżeństwa, gdzie ostateczny osąd winien należeć do tej ostatniej. Również władzy kościelnej przysługiwało prawo oceny ustaw państwowych pod względem ich zgodności z prawem bożym i w razie opinii negatywnej prawo do ich zmiany. Dodatkowo władza państwowa była zobligowana do pomocy Kościołowi.

Słownik

hierarchia kościelna

uszeregowanie wedle zależności personalnej duchownych, a wedle niektórych kategoryzacji również świeckich; obecnie często jest to jedynie zależność symboliczna, wynikająca z tradycji

jurysdykcjonalizm

zwany także teokracją świecką; polega na zdecydowanej supremacji władzy świeckiej nad duchową

prerogatywy

przywilej, uprawnienie wynikające z zajmowanego stanowiska

pokój augsburski

pokój zawarty w 1555 r. przez cesarza Karola V i protestanckich książąt niemieckich (tworzących Związek szmalkaldzki), sankcjonujący wyznaniowy podział Rzeszy niemieckiej

reformacja

rozpoczęty w 1517 r. proces buntu przeciwko porządkowi w średniowiecznym Kościele, który doprowadził do rozłamu w zachodnim chrześcijaństwie i wyłonienia się protestantyzmu

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem i wykonaj zadanie.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pae5IU2xN>

Ksiądz Antoni Tauer

Gallikanizm albo gallikańskie swobody

Fragmenty artykułu z „Podręcznej Encyklopedii Kościelnej” z 1907 roku

„(...) tak nazywano we Francji za czasów monarchii pewne zasady i zwyczaje mające regulować stosunek Stolicy Apostolskiej do Kościoła francuskiego. Według zdania pisarzy hołdujących zasadom gallikańskim, swobody owe (...) »mają na celu ograniczenie i ucisk jurysdykcji kościelnej przez władzę świecką, poniżenie powagi papieskiej i możność według woli odrzucania dawnych praw kościelnych, lub przyjmowania ze świeżych dekretów tylko tych, które odpowiadają widokom władzy świeckiej«.

Kościół w Galii od początku swego istnienia pozostawał w ścisłej łączności z Rzymem, którego praw i przywilejów zawsze troskliwie bronił. (...) W późniejszych czasach Kościół francuski wiernie również stał przy papieżach, którzy nieraz w ciężkich pozostając warunkach, we Francji znajdowali schronienie. Mimo to, a nawet, zdaje się, skutkiem tych serdecznych stosunków wytworzyły się pewne zwyczaje; niektórzy biskupi i korporacje wyjednali sobie przywileje, królowie zaczęli mieszać się do spraw kościelnych i rozciągać nad nimi kontrolę. Nadużycie to wzrosło z biegiem czasu, przy czym wielokrotnie powoływano się na dawne zwyczaje. Wystąpienie papieża Bonifacego VIII przeciwko Filipowi IV, który niemiłosiernie uciskał i obdzierał Kościół francuski, dało okazję stronnictwu królewskiemu do poróżnienia Kościoła francuskiego z papieżem, a bardziej jeszcze do poddania Kościoła w zależność od władzy świeckiej. (...) Gorzej jeszcze ułożyły się stosunki kościelne w czasie niewoli awiniońskiej. Kościół francuski pozyskał wprawdzie wtedy znaczne przywileje, ale bardziej jeszcze musiał ulec przewadze władzy świeckiej. Najbardziej obfitujący w smutne następstwa dla Stolicy

Apostolskiej był okres schizmy zachodniej; podawane bowiem wtedy dla usunięcia tej schizmy środki opierały się na zasadach w wysokim stopniu szkodliwych dla Kościoła. (...)

Dwór nie aprobował tego postępowania, ale i nie występował stanowczo przeciwko niemu. [To] bardziej jeszcze rozzuchwaliło parlamenty, pomiędzy którymi pierwsze miejsce pod względem nieprzychylnego usposobienia dla Stolicy Apostolskiej zajmował parlament paryski. Położenie bardziej się jeszcze pogorszyło, kiedy do parlamentów dostał się kalwinizm, a później jansenizm.

Wpływowi parlamentów przypisać także należy, że dyscyplinarne dekrety Soboru Trydenckiego (...) nie znalazły powszechnego przyjęcia we Francji »jako przeciwnie swobodom Kościoła gallikańskiego«. Swobody te nigdzie dotąd całkowicie nie zostały zebrane, dopiero w 1594 [roku] przez Piotra Pithou, adwokata parlamentarnego, systematycznie w 83 artykułach ułożone i wydane w oddzielnej broszurze: »Les libertés de l'Eglise Gallicane« (...). Broszura ta stała się odtąd katechizmem gallikanizmu.

Na pierwszym miejscu, jako podstawę swobód gallikańskich, Pithou umieścił dwa zdania, że król francuski w rzeczach świeckich jest niezależny od papieża i że władzę papieską we Francji ograniczają postanowienia dawnych soborów. Z pierwszego zdania Pithou wyprowadził cały szereg daleko idących zasad, że król ma prawo zwoływać sobory prowincjonalne i narodowe, że legaci papiescy mogą przybywać do Francji i wykonywać tam jurysdykcję tylko na żądanie lub za zezwoleniem królewskim, że prałaci nie mogą opuszczać granic Francji, nawet gdyby papież wzywał ich na sobór, bez zezwolenia królewskiego, że papież nie ma prawa ani na duchowieństwo, ani na dobra kościelne nakładać jakichkolwiek ciężarów, że papież nie ma prawa zwalniać od przysięgi poddanych królewskich ani dotykać karami kościelnymi urzędników, z powodu wykonywanych przez nich obowiązków (...), że bulla »Coena Domini« nie ma żadnego znaczenia we Francji, że obcokrajowcy nie mogą zajmować stanowisk kościelnych we Francji itd. Jako konsekwencję z drugiego zdania wyprowadzał, że papież podległy jest soborom powszechnym, że nie może udzielać żadnych dyspens, jeżeli chodzi o prawa naturalne, Boskie lub postanowienia soborów, że bulle papieskie nie mogą być głoszone we Francji bez zezwolenia królewskiego, że ani papież, ani jego legaci nie mogą żadnych spraw rozpatrywać w pierwszej instancji, że w razie apelacji papież obowiązany jest wysłać sędziów do właściwej diecezji, że bez zgody króla i

Kościół gallikański papież nie ma prawa podnosić taksy przy udzielaniu beneficjów, dopełniać łączenia beneficjów, przyjmować rezygnacji itd. Do zabezpieczenia powyższych swobód Pithou podał cztery środki: przyjacielską umowę z papieżem, *placetum regium* [zezwoleństwo panującego na ogłoszenie i wykonywanie rozporządzeń papieskich], apelację od papieża do soboru, apelację *ab abusu*.

Nie ulega więc najmniejszej wątpliwości, że tzw. gallikańskie swobody są tylko streszczeniem schizmatyckich zasad XIV i XV w. Cel zaś ich wyraźny: zaprzeczenie najwyższej władzy papieskiej i poddanie Kościoła francuskiego pod przewagę władzy świeckiej. Pismo Pithou zyskało sobie ogromną powagę.

Parlamenty przyznały mu powagę prawa, mimo energicznych protestów i zabiegów na dworze królewskim duchowieństwa. W celu utrwalenia zasady Pithou [Piotr] Dupuy (...) starał się dowieść, że niektóre działania króla lub biskupów, na mocy przywilejów papieskich albo prostego nadużycia, opierają się na prawie ogólnym, aby tym sposobem nadać pewne podstawy mniemanym swobodom gallikańskim. (...) Rada stanu zabroniła rozszerzania tego dzieła, a 22 biskupów obecnych podówczas w Paryżu obłożyło je cenzurami i uznało tzw. swobody gallikańskie za niewolę Kościoła. Parlamenty zniosły te cenzury (...). Z biegiem czasu niestety i wśród duchowieństwa znaleźli się zwolennicy »swobód«. (...)

Skutkiem tych i tym podobnych środków, a zwłaszcza skutkiem mianowania syndyka sprzyjającego gallikanizmowi, zyskiwał on coraz więcej zwolenników w Sorbonie, wreszcie bierne początkowo zachowanie się fakultetu zamieniło się w wyraźne oświadczenie się za zasadami gallikańskimi. Miało to miejsce w 1665 r. z powodu cenzurowania dzieł Vernauta i Guimeniusa, kiedy dowodzenie tych ostatnich, że należy się bezwarunkowa uległość orzeczeniom papieża w rzeczach wiary, bo jak Kościół cały, tak i głowa jego mylić się nie może, nazwano fałszywym i sprzeciwiającym się swobodom gallikańskim.

Papież Aleksander VII przez »Motu proprio« zdanie to potępił”.

Ćwiczenie 1

Scharakteryzuj gallikanizm.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Podaj, które stwierdzenie nie pasuje do charakterystyki działań Marcina Lutra.

- ☐ Odrzucił autorytet hierarchii kościelnej.
- ☐ Zbudował wspólnotę o charakterze duchowym, której członkiem stać się można poprzez wiarę.
- ☐ Porządek państwowy uznał za społeczność wieczną.
- ☐ Zakwestionował ideę wyższości władzy papieskiej nad świecką.

Ćwiczenie 2

Zaznacz główne uprawnienia władcy w jurysdykcjonalizmie.

- ☐ prawo do obrony i opieki nad Kościołem
- ☐ prawo zgłaszania zastrzeżeń wobec kandydatów na urzędy kościelne
- ☐ prawo do kontroli nad wszystkimi aktami władzy kościelnej
- ☐ prawo do dysponowania kościelnym majątkiem
- ☐ prawo do reformowania Kościoła

Ćwiczenie 3

Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Likwidując hierarchiczną zależność od Rzymu, wspólnoty protestanckie popadły w uzależnienie od instytucji państwa.	☐	☐
Jednym ze skutków wojen religijnych było powstanie państwa narodowego.	☐	☐
Kościelne akty legislacyjne w krajach protestanckich nie musiały uzyskiwać aprobaty od monarchy przed wprowadzeniem ich w życie.	☐	☐
Św. Robert Bellarmin uznawał zasadniczą wyższość władzy kościelnej nad państwową.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

” Maria Gołda-Sobczak

Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi

Model jurysdykcjonalizmu pojawił się dopiero w wyniku reformacji. Nie wszyscy badacze są zgodni co do potrzeby wyróżnienia tego modelu. Wielu uważa, że jurysdykcjonizm to w gruncie rzeczy cesaropapizm oparty na innych przesłankach teoretycznych. Sama nazwa jurysdykcjonalizm wywodzi się z włoskiej literatury prawa wyznaniowego.

Źródło: Maria Gołda-Sobczak, *Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi*, dostępny w internecie: cejsh.icm.edu.pl [dostęp 2.03.2021 r.].

Wyjaśnij, dlaczego jurysdykcjonalizm jest określany mianem teokracji świeckiej.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj ćwiczenie.

” Zygmunt Zieliński

Cuius regio eius religio – principium regnendi

Zasada *cuius regio eius religio* miała zastosowanie do wszystkich warstw społecznych. Nie znaczy to, iż wszystkie one w równym stopniu partycypowały w wolności sumienia. Posiadał ją władca będący źródłem prawa. Stopień uzależnienia od niego określał zarazem *quantum* swobody sumienia pozostawionej poddanym. Na tym polegała właśnie instrumentalność zasady *cuius regio eius religio*. Władca mógł nią manipulować. Od jego woli zależało hermetyczne jej stosowanie lub też kontrolowana relaksacja prawa. W każdym przypadku jednak oznaczało to wyłączenie indywidualnych praw ludzkich, których przed rewolucją francuską nawet teoretycznie nie rewindykowano.

Źródło: Zygmunt Zieliński, *Cuius regio eius religio – principium regnendi*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1994 r., nr 1/2, dostępny w internecie: bazhum.muzhp.pl [dostęp 2.03.2021 r.].

Wyjaśnij, dlaczego zasada „*cuius regio eius religio*” jest określana jako nietolerancja religijna.

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z mapą i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: Chariza, licencja: CC BY-SA 3.0.

Dopasuj państwa zaznaczone na mapie do właściwego rodzaju jurysdykcjonalizmu (protestanckiego lub katolickiego). Wpisz cyfry we właściwe miejsce.

jurysdykcjonalizm protestancki:

jurysdykcjonalizm katolicki:

Zapoznaj się z tekstem, a następnie wykonaj ćwiczenie.

” Krzysztof Rogala

Kształtowanie się relacji między państwem a Kościołem. Aspekt historyczno-prawny

Ludzkość została poddana jednocześnie dwom władzom – kościelnej i państwowej – na zasadzie równości (...); zasada odpowiedzialności wszystkich ludzi – zarówno poszczególnych jednostek ludzkich, jak i społeczności oraz władz państwowych – wobec Boga, przez którego Kościół jest upoważniony do reprezentowania Go, nauczania prawd objawionych i ochrony prawa Bożego: naturalnego i objawionego (...); konieczność ustanowienia pozytywnych norm wyznaczających relacje między Kościołem i państwem, czyli między suwerennymi władzami każdej z tych społeczności, ze względu na związek między nimi w sprawach mieszanych, które ze swej natury wchodzą w zasięg obu społeczności (...). W przypadku konfliktu w tych sprawach mieszanych ostateczny sąd należy do władzy kościelnej, gdyż chodzi o dobro i zbawienie dusz.

Źródło: Krzysztof Rogala, *Kształtowanie się relacji między państwem a Kościołem. Aspekt historyczno-prawny*, „Teologia i Człowiek” 2018, nr 41(1), s. 76.

Rozstrzygnij, czy w średniowieczu obowiązywała opisana w tekście teoria o pośredniej władzy Kościoła w sprawach doczesnych. Uzasadnij swoje zdanie.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem, a następnie wykonaj ćwiczenie.

” *Encyklopedia PWN: gallikanizm*

Gallikanizm nie podważał dogmatyki katolickiej ani zasady zwierzchnictwa Stolicy Apostolskiej. (...) Proklamowanie 1438 za Karola VII tzw. sankcji pragmatycznej ustanawiało w praktyce króla (...) zwierzchnikiem Kościoła. Dalszymi etapami rozwoju gallikanizmu były: podpisanie konkordatu 1516, przyznającego królom (...) prawo obsadzania biskupstw oraz uchwalenie (...) tzw. artykułów gallikańskich (...), określających zasady doktrynalno-prawne Kościoła we Francji.

Źródło: *Encyklopedia PWN: gallikanizm*, dostępny w internecie: encyklopedia.pwn.pl [dostęp 5.04.2021 r.].

Wyjaśnij, dlaczego gallikanizm uważany jest za nurt jurysdykcjonalizmu katolickiego.

Dla nauczyciela

Autor: Tomasz Malinowski

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Zarys relacji państwo – Kościół. Jurysdykcjonalizm

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

II. Różnorodność kulturowa.

Uczeń:

7) charakteryzuje religię jako zjawisko społeczne; analizuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim i porównuje ją z religijnością w innym społeczeństwie.

IX. Sprawowanie władzy w Rzeczypospolitej Polskiej.

Uczeń:

15) przedstawia modele relacji państwo – Kościół i stosunki Rzeczypospolitej Polskiej z Kościołem katolickim (na podstawie przepisów konkordatu) oraz wybranym związkiem wyznaniowym (na podstawie ustawy).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia istotę jurysdykcjonalizmu;
- wyjaśnia historyczne uwarunkowania jurysdykcjonalizmu;
- charakteryzuje protestancką i katolicką odmianę jurysdykcjonalizmu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ekspozycja;
- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- metoda jigsaw.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Para uczniów dostaje do przygotowania w domu prezentację na temat: „Polityczne konsekwencje reformacji” – na podstawie rozdziału *Reformacja luterńska w Niemczech 1517-1555* z książki Martina Malia *Lokomotywy historii. Zwroty w dziejach i kształtowanie nowoczesnego świata*.

Faza wstępna

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Zarys relacji państwo – Kościół. Jurysdykcjonalizm”.
2. Uczniowie biorą udział w rozmowie wprowadzającej szczegółowo w przedstawiony temat lekcji.

Faza realizacyjna

1. Metoda jigsaw. Uczniowie odliczają do czterech. Następnie łączą się w zespoły wg przydzielonych numerów. Każda grupa opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”. Po zakończeniu pracy uczniowie zmieniają zespoły tak, by w każdym znalazła się przynajmniej jedna osoba z poprzednich grup. Uczniowie dzielą się wiedzą zdobytą wcześniej i uczą się od siebie nawzajem. Następnie chętne/wybrane osoby omawiają przydzielone zagadnienia. Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje.

2. Para uczniów wygłasza przygotowaną w domu prezentację na temat: „Polityczne konsekwencje reformacji”.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie zapoznają się z medium w sekcji „Audiobook”. Tworzą notatkę w formie mapy pojęć. Następnie wykonują polecenia i ćwiczenia dołączone do materiału.

2. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenia wskazane przez nauczyciela.

Praca domowa:

Zaproponuj inne materiały źródłowe do wybranego ćwiczenia

Materiały pomocnicze:

Maria Gołda-Sobczak, *Systemy relacji między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi*, cejsh.icm.edu.pl.

Zygmunt Zieliński, *Cuius regio eius religio – principium regnendi*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1994 r., nr 1/2, bazhum.muzhp.pl.

Krzysztof Rogala, *Kształtowanie się relacji między państwem a Kościołem. Aspekt historyczno-prawny*, „Teologia i Człowiek” 2018, nr 41(1), s. 76.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedium z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.